

M. Ali Tanyeri'nin Anısına
M A K A L E L E R

M. Ali Tanyeri'nin Anısına

M A K A L E L E R

hazırlayanlar **Hatice Aynur-Hanife Koncu-Fatma M. Şen**

ÜLKE
HATIRA

lke Kitapları: 45
lke Hatıra: 3

M. Ali Tanyeri'nin anısına makaleler

Hazırlayanlar:

Hatice Aynur
Hanife Koncu
Fatma M. Şen

Kitap tasarımı:
Ersu Pekin

ISBN: 978-975-7737-70-4

M. Ali Tanyeri'nin Anısına Makaleler'in yayın hakları lke Yayınları'na aittir.

1. baskı: Haziran 2015

Basım yeri:

Ana Basın Yayın Gıda İnŐ. Tic. A.Ő.
B.O.S.B. Mermerciler Sanayi Sitesi 10. Cad. No: 15
Beylikdüzü/İstanbul
Tel: (212) 422 79 29
Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak basım yeri:

Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Őti.
Tel: (212) 324 08 82

Cilt:

Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Őti.
Tel: (212) 445 00 04

lke Yayın Haber Tic. Ltd. Őti.

Klodfarer Cad. No: 3 Kat: 1 Sultanahmet/İstanbul
Tel: (212) 518 95 78 Faks: (212) 518 95 81
Sertifika No: 19499

Dağıtım ve satıŐ:

Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: (212) 526 99 41 (3 hat) Faks: (212) 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

İçindekiler

nsz	7
Anılar	11 – 42
Hatice Aynur-Hanife Koncu-Fatma M. Şen <i>Anılarımızdaki M. Ali Tanyeri'yle hasbihâl</i>	13
Mustafa S. Kaçalin <i>Mehmet Ali Tanyeri (1934-9 Haziran 2013 Pazar)</i>	17
Doğan Hızlan <i>Hâlâ Ali'ler kaldı mı?</i>	21
Hilmi Yavuz <i>M. Ali Tanyeri, hâtıralar</i>	25
AyŐe Sarısayın <i>"Kim atar kemendi kalkar divandan..."</i>	29
<i>Mehmet Ali Tanyeri'nin Şiirleri</i>	35
Makaleler	45 – 337
Abdullah Uçman <i>Ürdün kralı Emîr Abdullah-Rıza Tevfik dostluğu üzerine</i>	47
Ahmet Atillâ Şentürk <i>Okçuluk tarihine yeni bir kaynak olarak Osmanlı Şiiri</i>	71
Ali Emre zyıldırım <i>Sa'dî gibi donup kalmak -Tasavvuf kaynaklı bir deyim hikâyesi ve edebî kullanımı-</i>	143

Fatma Meliha Şen <i>Amasyalı Tâcî Beg, ailesi (Tâcîbegliler) ve Şiirleri</i>	153
Hanife Koncu <i>Sa'îd Paşa'nın II. Abdülhamîd medhiyesinin yazılıŐ serencâmı</i>	181
Hatice Aynur <i>Tatavlalı Mahremî'nin Őeh-nâme'sinde Őehirler</i>	201
M. Fatih Kôksal <i>Yenipazarlı Vâlî'nin ikinci Kırk Hadîs manzûmesi</i>	215
Murat A. Karavelioğlu <i>Zâtî'nin John Rylands Kütüphanesi 62 numarada kayıtlı Mecmû'ada yer alan kasîdeleri</i>	231
Müjgân Çakır <i>"Târîhi Ferdî arz ider": Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'in tarih Şiirleri</i>	249
Ömer Zülfe <i>"Yeter" kelimesinin fesâhate aykırı bir kullanımı üzerine</i>	307
Rahim Tarım <i>Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir dizesi üzerine</i>	315
Walter G. Andrews-Mehmet Kalpaklı <i>Osmanlı Şiirinin yaşadığı yer olarak meclis: kökenleri ve sosyal uygulamalar</i>	323
Kaynakça	339

Önsöz

MEHMET ALİ TANYERİ HOCA'NIN 9 HAZİRAN 2013 tarihinde aynen yaşadığı gibi sessiz, sedasız bu dünyadan ayrılıŐı üzerine kendisi için bir hâtıra kitabı hazırlamayı, böylece sevgili hocamızın da "unutulanlar" kervanına karıŐmasını bir nebze olsun geciktirmeyi arzu ettik. Hâtıra kitabına girecek yazıların hocanın bizâtihî kısa veya uzun süre çevresinde bulunmuş dostları, arkadaşları ve öğrencilerinin kaleminden çıkmasının –prensiplerini herŐeyin önüne koyan Hoca'ya– daha uygun düşeceğine karar verdik. 2013 yazında davet mektuplarını gönderdik. Hoca'nın dostları, öğrencileri ve sevenleri bu davetimize icabet ederek yazılarını gönderdiler.

Elinizdeki kitap iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Ali Tanyeri Hoca'yla özel yakınlıkları bulunan kişilerin yazdığı beş yazı yer almaktadır. İlk yazı bu kitabı yayına hazırlayanlara aittir. Hoca'dan kalan hâtıralarımızın bir kısmını yazarak Hoca'yı yâd etmek istedik. İkinci yazı Hoca'nın biyografisini hazırlayan Mustafa S. Kaçalın'e aittir. Diğer üç yazı Hoca'yı çok uzun yıllardır tanıyanlar tarafından kaleme alındı. İlkokul arkadaŐı Doğan Hızlan ile Behçet Necatigil halkasından gelen iki kişi: Hilmi Yavuz ve Behçet Necatigil'in kızı AyŐe Sarısayın. Bu bölümde son olarak Hoca'nın çoğu daha önce yayımlanmamıŐ Şiirleri bulunmaktadır. Sağlığında Tanyeri Hoca tarafından Müslüm Yılmaz'a emanet edilen bu Şiirleri, Yılmaz bir araya getirip bu kitapta yayımlanması için bize vermiştir, kendisine teşekkür ediyoruz.

İkinci bölümde yazar adına göre alfabetik sıralanan on iki yazının ikisi dışındakiler Hoca'nın ömrünü adadığı Osmanlı edebiyatının çeşitli konuları üzerine olup Ahmet Atillâ Şentürk, Ali Emre Özyıldırım, Fatma Şen, Hanife Koncu, Hatice Aynur, M. Fatih Köksal, Murat A. Karavelioğlu, Müjgân Çakır, Ömer Zülfe, Walter G. Andrews ve Mehmet Kalpaklı tarafından kaleme alınmıştır. Abdullah Uçman ile Rahim Tarım'ın yazıları da edebiyatla ilgili olup Modern Türk edebiyatının iki farklı konusunu ele almaktadır.

Bu kitabın hazırlanması sırasında Ali Emre Özyıldırım, Fatih Altuğ, Nazlı Vatansever ve Müjgân Çakır'ın yardımlarını gördük, kendilerine müteşekkiriz. Kitabın tasarımını her zaman olduğu bizleri kırmayarak mükemmel bir şekilde yapan Ersu Pekin'e, basımı gerçekleştiren Dergâh Yayınevi'ne Sayın Asım Erverdi'nin şahsında çok teşekkür ederiz.

- 154 *Yā ilāhī iki cihānda bize*
Eylük eyle daḥī ‘ināyet kıl
- 155 *Mağfîret kıl kamu günāhumuza*
Leheb-i nārdan şināyet kıl
اللهم اهدنى و سددنى
- 156 *Yā ilāhī bi-ḥaḥḳı nūr-ı resūl*
Rāh-ı Ḥaḥḳ’a bizi delālet kıl
- 157 *Virüp imānumuza şıdḳ u şebāt¹³*
Sen sedād u baḳā ‘ināyet kıl
- Ḥātîmetü’r-risāle*
- 158 *Umarın bā’iş-i sefāhet ola*
Şeref-i intisāb-ı bāb-ı Resūl
- 159 *Erba’in çekmesem reh-i Ḥaḥḳ’da*
Olur ümmîdüm ide Ḥaḥḳ kabûl

Zâtî’nin John Rylands Kütüphanesi 62 numarada kayıtlı Mecmû’ada yer alan kasîdeleri

Murat A. Karavelioğlu*

Giriş ve değerlendirme

ŞİİR YAHUT NAZİRE MECMÛ’ALARININ EDEBİYAT TARİ-
Hİ araştırmalarında ve metin neşirlerinde vazgeçilmez kay-
naklar olduğu gerçeği, bugün araştırmacıların ısrarla vurguladığı
bir husustur. Bilindiği gibi mecmû’alar her konuda derlenmiş olabil-
mektedir. Antoloji niteliğinde seçme şiirlerin bir araya getirilmesi ile
meydana geldikleri gibi aynı konuda yazılmış risalelerin derlenmesiyle
de ortaya çıkabilirler. Özel mektuplar içeren mecmû’alar yanında
bir şiire yazılmış nazire şiirlerin toplandığı mecmular da çoktur. Hat-
ta halk edebiyatı metinlerinden seçmeleri kapsayan ve yaygın olarak
cönk adı verilen şiir defterleri aslında birer mecmû’adırlar. Bunların
yanı sıra dîvânı olan şairlerden bir kaçının dîvânının bir araya geti-
rildiği mecmû’alar da vardır. Böylesine geniş bir yelpazede rastlanan
mecmû’aların, içerdikleri konular çerçevesinde araştırmacılara sun-
duğu veriler göz önüne alınırsa değerleri daha iyi anlaşılacaktır.

Şiir/nazîre mecmû’aları hakkında son yıllarda pek çok önemli ça-
lışma yapıldığından burada mecmû’a hakkında geniş bilgi vermek ye-
rine konuyu detaylı şekilde ele alan çalışmaların bir kaçının künyesini
vermekle yetiniyoruz.¹ Bu yazının amacı ise bir dîvânlar mecmû’asında

13 “İmānumuza”: Nüshada “İmānumuzda”

* İstanbul Üniversitesi.

1 Hasan Aktaş, “Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları,” *Hece*, s. 53-54-55 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2001): 282-94; Yaşar Aydemir, “Şairlerin

dîvân nüshaları bulunan şairlerden Zâtî'nin, bilinen *Dîvân* nüshalarında yer almayan birkaç kasidesinin tanıtılmasıdır.

On beşinci yüzyılın son çeyreği ile on altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşayan Balıkesirli Zâtî, gerek üretken bir şair olması, gerek yetiştirici yönü ve gerekse orijinal mazmûnlar kullanmada ve yeni manalar dile getirmede gösterdiği başarı ile Türk edebiyatının seçkin şairlerinden biridir. *Dîvân* şiirinin kuruluşunu tamamlayıp gelişme dönemini yaşadığı, artık kaide ve mazmûnları belirlenerek klasik bir hüviyete büründüğü, aruz kusurlarının asgariye indirildiği bir devirde yaşayan Zâtî, Ziyâ Paşa (ö. 1880) gibi sonraki münevverler tarafından klasik Türk şiirinin kurucuları arasında gösterilir. O bize hacimli bir *dîvân*, mesnevîler, latifeler, siyer, mevlid ve şehrengîz bırakmış müstesna bir şairdir. Çok yazan bu şairin gazellerinden meydana gelen *Dîvân*'i çoktan yayımlanmış olsa da bugün itibariyle kasîdeleri üzerine çalışmalara yapılmakla birlikte henüz neşredilmiş değildir.² Oysa çeşitli nazım türlerinde kasîde yazar

Edebî Kişiliğinin Tespitinde Mecmuaların Rolü,” *TKAED*, s. 464 (2001): 731-44; Yaşar Aydemir, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü,” *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s.19 (2001): 147-55; Bilge Kaya, “Nazîre Mecmuaları ve Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâiri,” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6, s. 8 (2005/1): 47-56; Ömer Bin Mezid, *Mecmû'atü'n-Nezâir: Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, haz. Mustafa Canpolat (Ankara: TDK, 1995); Mustafa İsen, “Divan Şiirinde Nazire Geleneği,” *Mavera*, s. 54 (Mayıs 1981): 24-6; Murat Ali Karavelioğlu, *Mecmûa-i Kasâid-i Türkiye* (İstanbul: Titiz Yayınları, 2011); M. Fatih Köksal, “Edirneli Nazm, Mecmû'ü'n-Nezâ'ir: İnceleme-Tenkitletli Metin” (Dr Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001); M. Fatih Köksal, “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı,” *Diriözler Armağanı: Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı* (Ankara, 2003), 215-90; M. Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire* (Ankara: Akçağ, 2006); Ahmet Mermer, “XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası ve Aydınlı Visâlî'nin Bilinmeyen Şiirleri,” *Milli Folklor*, s. 56 (Kış 2002): 75-94; Yasemin Ertek Morkoç, “Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiü'n-Nezâir'i: Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme” (Dr Tezi, Ege Üniversitesi, 2003); Ali Nihat Tarlan, “Eski Mecmualar Arasında,” *TDED* 1, s. 2 (1946): 122-37; Ozan Yılmaz “Metin Te'sisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası,” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s. 1 (2008): 255-80.

2 Özellikle burada Ali Tanyeri Hoca'nın Mehmed Çavuşoğlu Hoca'yla birlikte Zâtî'nin kasîdelerini ve gazeller dışındaki şiirlerini yayına hazırladıklarından

Zâtî kadar edebiyat araştırmacıları ve okuyucular için de bu büyük bir şanssızlıktır. Bu bakımdan kasîdelerinin bütüncül bir yayımının yapılmasının çok gerekli ve yararlı olduğunu düşünüyoruz. Zâtî'nin *dîvân* nüshalarına bakıldığında kasîdelerinin ya eksik olduğu veya hiç olmadığı görülür. Onun 100 ila 500 civarında kasîde yazdığı bildirildiğine göre bu durumun, kasîdelerin çokluğundan kaynaklandığını düşünebiliriz. Çünkü yalnızca kasîdeleri bir araya getirildiğinde bile bir *dîvân* hacminde olduğu görülecektir. İşte bu noktada şiir mecmû'aları devreye girmekte ve Zâtî'nin kasîdelerini büyük ölçüde bize ulaştırmaktadır.

2011 yılında Türkçe yazmalar bakımından bir hayli zengin olan İngiltere'nin Manchester şehrinde bulunan John Rylands Kütüphanesi'nde çalışma fırsatı bularak başta Mine Mengi olmak üzere koleksiyona ve bazı yazmalara dikkat çeken çalışmaların ışığında koleksiyonu gözden geçirdik.³ Mine Mengi⁴ tarafından ilim âlemine detaylı bir biçimde tanıtılan *An Anthology of Poetry* adıyla 62 numarada kayıtlı *dîvânlar mecmû'asını* inceledik.⁵ Bu incelemelerimiz es-

söz etmek gerekir. Zâtî'nin *Dîvân*larının bütün nüshalarını gözden geçirmenin yanı sıra Türkiye'de mecmû'alar üzerine öncü çalışmalar yapıp bu konuda eşsiz bilgisi ve birikimi olan Tanyeri Hoca'nın taradığı sayısız mecmû'adaki kasîdeler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Çavuşoğlu Hoca'nın zamansız vefatıyla (1987) bu çalışmanın basılması maalesef kesintiye uğramıştır. Tanyeri Hoca, uzun yıllar bir kenarda bekleyen bu çalışmanın basımını gerçekleştirme görevini Fatma Meliha Şen'e vermiştir. Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri, *Zâtî'nin Kasîdeleri ve Gazeller Dışındaki Şiirleri*, ismiyle 2016'da yayımlanacak olan bu çalışmada 84'ü kasîde olmak üzere çok sayıda şiir bulunmaktadır. Ayrıca, Zâtî'nin kasîdeleri merkezli bir yüksek lisans tezi daha önce hazırlanmıştır. Burada şairin on farklı *dîvân* nüshası ele alınmış olup mecmû'alar çalışma dışında tutulduğundan 48 kasîde metni bulunmakta ve Zâtî'nin kasîdelerine bir giriş mahiyeti taşımaktadır. Bkz. Orhan Kurtoğlu, “Zâtî Divanı'nın Gazeller Dışında Kalan Şiirleri Üzerine Bir Araştırma” (YL Tezi, Gazi Üniversitesi, 1995). Değerli araştırmacı Kurtoğlu'nun konu ile ilgili bir de makalesi bulunmaktadır: Orhan Kurtoğlu, “Zâtî'nin Kasidediliği,” *Türk Kültürü* 35, s. 405 (1997): 42-9.

3 Murat Ali Karavelioğlu, “John Rylands Kütüphanesi'nde Bulunan Türkçe Yazma Şiir Mecmuaları,” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, s. 25 (2011): 179-98.

4 Mine Mengi, “Bir Şiir Mecmuası Hakkında,” *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, s. 7 (1977): 73-8.

5 Bu Mecmû'anın Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri hocaların da dikkatini

nasında Zâtî'nin kasîdelerini de okumuş idik. Necâtî (ö. 1509), Mesîhî (ö. 1512), İshak Çelebi (ö. 1537), Karamanlı Nizâmî (ö. 1469'dan sonra 1473'ten önce), Ahmed Paşa (ö. 1497), Prizrenli Şem'î (ö. 1529), Vaffî (ö. 1511'den sonra), Tâcîzâde Cafer Çelebi (ö. 1515), Amrî (ö. 1523), Helâkî (ö. 1575-76) Kemâl-i Zerd (Sarıca Kemal) (ö. 1490'dan sonra), Üsküplü Atâ (ö. 1523) ve Bâkî'nin (ö. 1600) dîvân nüshalarının yanı sıra 430b-489b yaprakları arasında Zâtî'nin 27 kasîdesi, 1 murabba'ı ve 151 gazelinin de yer aldığı eksik *Dîvân*'ı bulunmaktadır.

Zâtî'nin kasîdeleri bakımından zengin bir mecmû'a ile daha önce karşılaşmış ve *Mecmû'a-i Kasâid-i Türkiyye* başlığıyla yayımladığımız bu mecmû'ada şairin 50 kasîdesi olduğunu görmüştük.⁶ Bu mecmû'ada ise Zâtî'nin 27 kasîdesi bulunmaktadır. Bu 27 kasîdenin 23 tanesi *Mecmû'a-i Kasâid-i Türkiyye*'de bir beyit farkı dışında aynen yer almaktadır. Böylece İngiltere'deki mecmû'anın, Zâtî'nin kasîdeleri için dikkate alınması gereken değerli bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazıda *Mecmû'a-i Kasâid-i Türkiyye*'de yer almayan ve bu mecmû'ada yer alan dört kasîde ayrıntılı olarak tanıtılıp metinleri verilecektir.

Söz konusu kasîdelerden ilki 39 beyitlik bir nasihat-nâmedir. Aruzun “mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” kalıbıyla ve “-ak” kafiyesinde yazılmış olup redifi bulunmaz. Bu tür kasîdelerde yaygın olduğu üzere tüm şiiri uzun bir maksud bölümü ve dua beyitleri oluşturur. Kasîde boyunca şair, Allah'ın bir gece ilka ettiği düşüncelerden bahseder. Muhatap kendisidir ve tüm öğütleri önce kendi nefesine yapar, fakat bir üslup özelliği olarak aslında kendisine nasihat eder gibi görünse de okuyucuya seslenmektedir. Zâtî'nin bir gece daldığı düşünceler dünyanın faniliği, bir günah batağı olduğu, dünyanın İskender'i bile suya götürüp susuz getirdiği, hatta Süleyman Peygamber'in tahtını yele verdiği etrafında döner. İnsanoğlu ömrünün her an tükenmekte olduğunu fark etmelidir. Çünkü bu

.....
çektğini mikrofilm kopyasının elde edip yaptıkları *Dîvân* neşirlerinde ve yukarıda sözü edilen *Zâtî'nin Kasîdeleri ve Gazeller Dışındaki Şiirleri*, adlı çalışmada da kullandıklarını belirtmek gerekir.

6 Murat Ali Karavelioğlu, *Mecmû'a-i Kasâid-i Türkiyye* (İstanbul: Titiz Yayınları, 2011).

o derece açıktır ki mesela gökyüzünde hilal, hasetçi feleğin insan ömrünü biçtiği bir orak gibidir. Her sonbaharda dökülen yapraklar, ömrün de hazana ermekte olduğunu haber verir. Bu sebeple işret âlemlerinde, meyhanelerde vakit geçirmek yerine ezana kulak vermek, mescide yönelmek daha iyidir. İnsan, komşusu açken tok uyumamalıdır; barış yolunu tutmalı, başkasında gördüğü kusuru örtmeli, çirkin söze kulak vermemeli tevazuu elden bırakmamalı ve Hz. Peygamber'in övüldüğü fakirliğe ve kanaate sahip olmalıdır. Kasîdenin sonuna doğru günahlardan temizlenmenin yolu gösterilir. Buna göre sadaka vermek, çok ağlayıp az gülmek ve hatalardan pişmanlık duyup âh etmek günahların affına vesiledir. Nihayet şair, cennete erişmek için dua ederek kasîdesini bitirir. Görüldüğü gibi kasîde didaktik yönü ağır basan, baştan sona nasihat içerikli bir manzumedir. Bu sebeple Zâtî'nin bu kasîdeyi ilerleyen yaşlarında yazdığını düşünmekteyiz.

İkinci kasîde 29 beyit tutarında, nasihat-âmîz bir şiirdir. Aruzun “mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün” kalıbıyla, “-ât” kafiyesinde ve “ı” redifi ile yazılmıştır. Kasîdede kıyamet günü cehennem azabından kurtulmanın yolları anlatılır. Yolun ilki de Hz. Peygamber'e çokça salavat getirmektir. Nefsin heva ve hevesini terk etmek, hayır ve hasenat ile meşgul olmak, insanlara karşı adaetli davranmak, başkasının hakkını yememek, zalim olmamak, yumuşak huylu olmak, çokça sadaka vermek ve çok ağlayıp az gülmek gibi hasletler, Zâtî'nin cehennem azabından kurtulmak için sıraladığı özelliklerdir. Kasîdede herkesin bildiği ve yerine getirmekle yükümlü olduğu namazı terk etmemek, oruç tutmak, perhiz etmek gibi bazı önemli dinî yükümlülükler de hatırlatılır. Zira şaire göre insan âb-ı hayatı dahi içse ölecektir. Bu şiirin de birincisi gibi baştan sona öğreticilik ve öğüt maksadı taşıdığı görülmektedir. Tıpkı önceki şiir gibi Zâtî, öncelikle kendi nefsinin muhatap alır ve tüm sözlerini kendisine söyler. Kasîdenin, mahlasın da bulunduğu son beyti dua bölümünü meydana getirir ve burada şair, mahlasını tevriyeli kullanarak kendisine ve okuyucuya dua eder. Zâtî'nin olgunluk döneminde veya zor zamanlarından birinde yazdığı şiirlerinden olduğu tahmin edilebilir.

Zâtî'nin, konumuz olan üçüncü kasîdesi 31 beyitlik yine nahiye içerikli manzumesidir. Aruzun “mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün” kalıbıyla yazılmış olup kafiye ve redif örgüsü değişkenlik gösterir. Kafiye kimi zaman “-â”, redif “-nun” olur; fakat kimi zaman da kafiye “-ân”, redif ise “-un” hâlini alır. Bilindiği gibi bu durum, klasik şiir geleneğinde -kafiye göze göre tayin olunduğundan- büyük bir kusur olarak görülmez, ne var ki burada olduğu gibi sıkça tekrar ettiği takdirde pek hoş karşılanmamıştır. Önceki nasihat muhtevalı iki kasîdesinde olduğu gibi bu şiirde de Zâtî kendisine seslenir ve kendini dünya hayatına fazlaca bağlandığı için suçlar. Oysa insan dünyaya, âhir zamanın tehlikelerine, işrete meyletmemelidir. Aksine dünyasını fakirlere admalıdır. Çünkü kişi bir garibin gönlünü alırsa Hz. Peygamber de onun gönlünü alacaktır. Zâtî bu kez de cennete girmenin yolunu gösterir. Buna göre cennet isteyen, dua almalı, âlimlerin sohbetine devam etmeli, sırt tutmayı bilmeli ve dili etek gibi uzun olmamalıdır. Üstelik riyazet ehli olmalı, yediğine dikkat etmeli ve günahını hatırlayıp feryat etmelidir. Zâtî'nin bu kasîdesi de diğer ikisi gibi dinî içerikli, öğüt vermeyi hedefleyen, sanat yönü hayli zayıf bir şiiridir. Nitekim gerek konunun yavanlığı, gerekse Zâtî'nin çok yazmaktan mütevellit tekrara düşmesi bu şiirleri sıradan ve sanat değeri düşük bir hâle sokmuştur denilebilir. Kanaatimizce şair, bunu da ihtiyarlığında veya sıkıntılı bir ruh hâlinde yazmıştır.

Dîvânlar mecmû'asında, Zâtî'nin başka yerlerde rastlayamadığımız dördüncü ve son kasîdesi 28 beyitlik Pîrî Mehmed Paşa (ö. 1533) medhiyesidir.⁷ Bir bayram münasebetiyle yazılmış olan bu

7 Pîrî Mehmed Paşa, II. Bâyezîd (salt. 1481-1512) döneminde Amasya'da öğrenim görmüş, onun padişah olması ile de İstanbul'a gelerek ilmiye sınıfında görev almış, kadılık yapmıştır. 1508 yılında Anadolu defterdarı olmuş, Yavuz Sultan Selîm'in (salt. 1508-1520) İran ve Mısır seferine katılmıştır. Gösterdiği yararlılıklar sonucu kendisine vezaret payesi verilmiş ve sürekli yükselmiştir. Yavuz Mısır seferindeyken sadaret kaymakamı olarak İstanbul'da bırakılmıştır. Sefer dönüşü yolda Yunus Paşa'nın (ö. 1517) idamı üzerine aceleyle çağırılarak Şam'da konaklamış bulunan ordugâha katılmış ve 25 Ocak 1518 tarihinde veziriazam tayin edilmiştir. Bu tarihten itibaren

'ydiyye kasîdesi aruzun “fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün” kalıbında olup redifi bulunmaz, kafiyesi ise “-ng”dir. Kasîdenin ilk sekiz beyti, gece tasviri yapılan bir nesîb bölümüdür (beyit: 1-8). Burada ay, yıldızlar, gökyüzü, seyyare ve sabiteler ile ilgili kısa tasvirlerle yer verilmiştir. Ardından gelen girizgâh ile (beyit: 9-12) methiyeye giriş yapılır (beyit: 13-24). Girizgâhta bayram günü parasının olmadığı söyleyen şair, sabahleyin o cömertlik menbaının huzuruna gitmek gerektiğinden bahisle medhiyeye başlar. Paşa'nın cömertliği, yumuşak huyluluğu, makamının Zühre'nin bile sema ettiği bir yer oluşu, güneşin onun isabetli görüşünün ordusunda sadece bir çavuş olduğu, düşmanlarına karşı kahır, ismet sahibi olması, feleğin bile kendisine özendiği gibi özellikleri övülür. Medhiyenin ardından gelen mahlas beytiyle birlikte fahriyye başlar (beyit: 25-26). Burada Zâtî, övgüyü Erjeng'in dahi benzerini çizemeyeceği bir güzele benzetir. Ona göre söz bir sevgilidir; hayıflanarak eğer zulmet şairin tabiatının aynasını kirletmeseydi, o dilberi ne de güzel süsleyeceğini dile getirir. Son iki beyit dua beyitleridir (beyit: 27-28). Bu beyitlerde bayram hilali görüldükçe memdûhun bayramlarının mübarek olması ve izzet, şan ve şerefının artması için dua edilir. Düşmanın beli de hilal gibi bükülsün diyerek bedduada bulunulur.

Diğer üç kasîdeye göre bu manzume konu itibarıyla daha zengindir. Medhiyye olması bakımından daha coşkulu, daha iyi kompozite edilmiş ve bunan dolayı daha sürükleyicidir. Her ne kadar klasik bir övgü şiiri olsa da bazı güzel benzetmeler içermesiyle başarılı bir kasîdedir. Ayrıca bu şiir, Zâtî'nin, zor kafiyelelerde de kasîde yazabildiğini gösteren şiirlerden biridir.

Mecmû'anın 443a-444a yaprakları arasında bulunan 33 beyitlik bir kasîde, aynı zamanda şairin pek çok kasîdesini içeren *Mecmû'a-i*

beş yıl bu mevkide kalmış, yani Kânûnî Sultan Süleymân'ın (salt. 1520-1566) ilk veziriazamı olmuştur. Pîrî Mehmed Paşa'nın donanma ve denizcilik hususundaki hizmetleri çok önemlidir. Hayatı için bkz. Yusuf Küçükdağ; “Pîrî Mehmed Paşa” *TDVİA*, c. 34 (İstanbul: TDV, 2007), 280-81; Halis Bülbül, “Maliye Kökenli Bir Sadrazam Örneği Olarak “Pîrî Mehmed Paşa”: Hayatı ve Faaliyetleri” (Erciyes Üniversitesi 2009).

Kasâid-i Türkiyye'de yer alır.⁸ “Kılmağ isterdi felek tahtında encüm encümen / Yakmağa bir deste şem'i niyyet itmişdi Peren” matla ile başlayan 'iydiyye türündeki bu medhiyye Mustafa Paşa⁹ övgüsündedir ve burada 32 beyittir. 16 ile 17. beyitleri arasında, yani 62 numaralı mecmû'adaki nüshanın 17. beyiti olarak,

*Câmi'-i kudretde par par yanmağa pür-şevkdür
Şem'-i Nâhid ü çerâğ-ı mâh ü kandil-i Peren*

beyti okunmaktadır. Dolayısıyla mecmû'anın, bu yönüyle de bir katkı sağladığı görülmektedir.

Türk Edebiyatının en üretken ve hem yaşamına dair bilinenlerden, hem de eserlerinden edinilen verilerden hareketle en renkli simalarından biri olan Zâtî'nin, dîvân nüshalarında, *Mecmû'a-i Kasâid-i Türkiyye*'de ve görebildiğimiz diğer bazı şiir mecmû'alarında rastlamadığımız, dîvânlar mecmû'asındaki üç kasîdesine genel olarak bakılacak olursa, nasihat türündeki bu metinlerin sanat değeri son derece düşük, didaktik yönü ağır basan, hatta sıradan manzumeler olduğu görülmektedir. Bu kısa değerlendirme bizde, Zâtî'nin bir kasîde şairi olarak da ele alınması gerektiği ve kasîdeleri üzerine yapılan az sayıda ve muhtasar çalışmanın ötesinde daha kapsamlı çalışmaların yapılması kanaatini ortaya çıkarmıştır.

8 a.g.e., 80. kasîde.

9 Sultan II. Bayezîd'in saltanatının sonu ile Yavuz Sultan Selîm'in satanatının başlarında vezîriâzamlık yapan Koca Mustafa Paşa (ö. 1512) veya Rodos Seferi'nde serasker olan Çoban Mustafa Paşa (ö. 1529) olabilir.

Çeviriyazılı kasîde metinleri

1¹⁰

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 *Yetişdi dün gice inşâf ile 'inâyet-i Ha
Didi bihâr-ı te'emmülde olma müstağrak
Gidâ-yı rûha taleb eyle besleme bedeni
Anuñ burûc-ı semâdur yiri bunuñ toprak*
- 3 *Nedür bu deñlü kabâ sende bâğ-ı cennetden
Kabûl eyledi atañ hemân iki yaprak
Cinân içinde şarâben tañûra mâyil ol
Müdâm elünge senün neyler fütâde ayak*
- 5 *Revâ midur bu ki beş vakt ezânı dinlemeyüp
Şafâyile tutasın nağş-ı penç-gâha kulak
Bu kaşrı ferş-i ruham ile gerçi zeyn idün
Olur zemîne berâber bu kubbe-i ezrak*
- 7 *Zamâne virdi yile tahtını Süleymânun
Niçün bu devlete mağrûr olursın iy ahmağ
Sikenderi şuya iletüp şusuz getürmişdür
Disen zemâneye sehğâr-ı bî-nazîr elyak*
- 9 *Sağa yiter reh-i humğânede bulunmaz hiç
Velî tarîk-ı mesâcidde ayağun ağsağ
Nedür bu kaşrı mu'allâ nedür bu bâb-ı 'azîm
Fenâda şanma ki bâkî kalur sağa bu konağ*
- 11 *Yüzün yire düşürür 'âkıbet senün bu namâz
Göñül yabanda dögersin başun yire tağ tağ
Cihânda zerre kadar nesne hâşıl eylemedün
Niç'ola hâl azıgun yok fenâda menzil uzak*

10 1 yk. 435a-436a.

- 13 *Fakîr koşularuñ aç iken senüñ şeb ü rüz
Revâ degül yidügünj ola bal ile kaymak*
- 14 *Yarağuruñ göreğör irişür dem-i rihlet
Degül bu kâfile-i 'ömr iy ğarîb oturağ*
- 15 *Ufukda şanma görinen hilâl hâşud-ı dehr
Biçer bu mezra'-ı 'ömrî müdâm elinde orağ*
- 16 *Bahâr-ı 'ömr hazâna irür diyü söyler
Zebân olup saña faşl-ı hazânda cümle varağ*
- 17 *Çalışma virmez ecel derdine şifâ Kânün
Ebü 'Aliden al iy hikmet ehli var sebağ*
- 18 *Yıkar eger bedenüñ burc olursa top-ı ecel
'Uyün-ı 'ibret ile hâk olan bedenlere bağ*
- 19 *Eger ki dâr-ı cihânda olasın atlas-püş
Saña naşîb ola şanma cinânda istebrağ*
- 20 *Cihânda fağr ile Fağr-i Cihân gibi fağr it
Bütün cihânı virürlerse alma sen aylağ*
- 21 *Güzellerüñ hazer it kâküline bağlama dil
Hezârı bend ile uçmağdan alıkor o tuzağ*
- 22 *İşüñi tâc gibi zühd ile çıkar başa
Yirüñi şaff-ı ni'âl itme nitekim başmağ*
- 23 *Pür ide pertev-i nür-ı Hudâ senüñ sineñ
Olursa şubh gibi alnuñ açuğ u yüzün ağ*
- 24 *Şinâveri olasın bağr-i rahmetüñ dâyim
Şalâh u zühdi eger idinürseñ iki kabağ*
- 25 *Hidâyet ehli eger 'avret ise pâyine düş
Çomadı zulmet içinde Sikenderi kısrak*
- 26 *İki kişi çekişürse araya gir şulh it
Bu hâleti görüben çalma anlara fırnağ*
- 27 *Gözünle gördüğini dâmenünle örtücü ol
Dime işitdügünj ağzuñ olmasun yıprağ*

- 28 *Kelâm-ı fağşa kulağ tutma diñle hoş haberi
Bu güş-dâre-i pendî yürî kulağuruñ tağ*
- 29 *Cihânda irdügünj yakma âteşilük idüp
Eger ki yakmasa od irdügin yimezdi çomağ*
- 30 *Mü'ezzin eşhedü enlâlâhe illallâh
Didükçe sözini taşdığ it götür barmağ*
- 31 *Hişâr-ı ma'rifeti top-ı âh ile alasin
Eger ki kibr ara yirde olmaya handağ*
- 32 *Ağa harâret-i mihr-i Hudâ ide te'sîr
Eger tevâzu' ile kalbi çutasın alçağ*
- 33 *Bu deñlü cürm ile cenetde yirünj olmaya hiç
Meger ki irişe Zâtî saña 'inâyet-i Hağ*
- 34 *Şaçılmaya saña hergiz gülâb-ı bâğ-ı İrem
Eger ki dökmesin cürmünj añduğuruñ 'arağ*
- 35 *Ğubâr-ı cürmünj üstünjden ayırmağ isterseñ
Tazarru' eyle Hudâya sirişkünj it ırmağ*
- 36 *Eger ki bağr-i güneheden necât isterseñ
Taşaddukât ile dâr-ı tevbei idin zevrağ*
- 37 *Eger şımağ diler iseñ günâhuñuñ cündin
Sirişki leşker idin âhuñuñ idin sancağ*
- 38 *Muhammed ümmetine kıl du'âları ki saña
Muhammedünj 'alemi sâyesinde ola çurağ*
- 39 *Muhammed ümmetiyle ilâhî cümlemüze
Naşîb ola dilerüz bâğ-ı cennete varmağ*

2¹¹

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Oddan bulasın rüz-ı kıyāmetde necātı
Yüz şevk ile vir Fahr-i Cihāna şalavātı
Kıl hubb-i Hudāyile hevā vü hevesi def'
Hırşid-i cihān-tāb ile ref' it zulümātı
- 3 Kıl himmetüñüñ kâhını eflākden a'lā
Tā kim bulasın kadr-i refi' ü derecātı
'Ālemde eger ister iseñ 'ādet-i ahsen
Elden koma var lutf ile hayr u hasenātı
- 5 Tā zātun ola cāme-i cennetle mülebbes
Var hil'at idin cümle-i mahbūb-ı şıfātı
Elden koma inşāf ile 'adli ki cihānda
Tā mülk-i cinānuñ virile saña berātı
- 7 İnsān arasında ki melek-ñü olasın sen
Lāyık yirüñ olursa sipihrüñ yidi katı
Her kim ki ola 'ālem-i tecrid Mesīhi
'İsā-veş ider mürdei ihyā nefehātı
- 9 Kılma biregü haqqına meyl olma taleb-kār
Fikr eyleyü tur kādī-i rüz-ı 'arasātı
Berd-i günehüñ cān u dil olursa zükāmı
Anlara irişmez gül-i cennet nesemātı
- 11 Olur leke-i cürmi göñülde yuyup ırmağ
Māt eyler ise yaşun eger Nil ü Firātı
Sa'y eyle tavāf eylemege beyt-i Hudāyı
Yiterse gücün eyle müşerref 'Arafātı
- 13 İskender olursun da eger sed yapamazsın
Üstünge şalar ebr-i ecel seyl-i memātı
Sengin dilünün vaşfını zıkr eylese vaşşāf
Olursın o dem saht gelür göñlüñe katı

- 15 Girmez kulağuna senün āvāze-i nāşih
Ammā ki girür çeng ü çeğāne neğamātı
Ger bunda göñül yaparsun kaşr-ı cinānuñ
Ma'mūr ola tapun için cümle cihātı
- 17 Zılm atına çignetme ili ol hazerüñle
Cünd-i ecel üstünge şalar 'ākıbet atı
Bostān-ı huzūr ola yirün serv-i sehi-vār
'Ālemde uşul ile iderseñ harekātı
- 19 Bir zerre kadar görmeyesin kahrını dehrün
Her kimseyile lutf ile eyle kelimātı
Eyler şadağa 'ömri ziyāde dimiş Ahmed
Lutf eyle Hudā 'ömrünge virsün berekātı
- 21 Ğasl eyler iseñ yaşun ile çirk-i günehden
Pāk ide vüçüdün yem-i rahmet reşehātı
Hoş mahrem idi 'ömr eger olmasa fānī
Hoş kaşr idi bu 'ālem eger olsa bākī
- 23 Şunar saña cām-ı eceli sākī-i devrān
İçdün tutalum Hızr gibi āb-ı hayātı
Gör kim nice hālet komış Allāh ecelde
Her kim ki yüzün gördüyise gitdi hayātı
- 25 Dil bağlama iy tūtī-i cān mısr-ı cihāna
Zehr ile murabba'dur anun kand ü nebātı
Bāl açuban uçmağ dileme kaşr-ı günāha
Olmaya yirün tā ki cehennem derekātı
- 27 Vaktün hoş ola rüz-ı kıyāmetde be-ğāyet
Toğuz felege virme bu beş vaqt şalātı
Perhiz ü 'aṭāyı idelüm üstümüze farz
Farz itdi Hudā çün ki bize şavm ü rek'ātı
- 29 Olmaya senün ehl-i velāyetde nazirün
Zātundaki mezmüm şıfāt olmaya Zātı

3¹²

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Cibrîl-i hîred didi seher gûşına cânuñ
Yiridür eger 'arş-ı 'ulâ ola mekânıñ
Güyâ dil-i câhilde ma'ânî vü ma'ârif
Yokdur bu cihânda eş eri mihr ü vefânıñ
- 3 Kaldı bu yaña hîdmet unutduñ oyalandıñ
Bu naqş-ı nigârına bakıp deyr-i cihânıñ
Yapışmaya tâ yaқаña tamuda zebânî
Elden koma var dâmenini havf ü recânıñ
- 5 İy hâce eger itmez iseñ kalb ile bazar
Bir zerre kadar olmaya 'âlemde ziyânıñ
Dünyâ bir ikiyüzlü çepel kâhbeye beñzer
Aldama senüñ yüzüñe güldüğine anıñ
- 7 Hârût gibi olmaya tâ başıñ aşağa
Meyl eyleme hüsnine bu şehhâr-ı zamânıñ
Billâhi cemilüñ var iken zîkr-i cemîli
Elfâz-ı tesbihe yine fetî ola dehânıñ
- 9 Var şanursañ bezm-i meyüñ zevk u şafâsı
Cennetde yüzün görmeyesin zevk u şafânıñ
Mescidde namâz içre rükû' itmede 'âciz
Bir bula zebânıñda biri lafz-ı hañânıñ
- 11 Şıdık it bu hadîs e yürî şekk itme ider red
Sedd-i şıdka cündini Ye'cüc-i belânıñ
Kavs-i keremi kur yürî hayr oklarını at
Bir gün ola kalmaya kamu nâm u nişânıñ
- 13 Şu gibi revân ola cinân bâğına rûhıñ
Olursa revân Hâk yolına rûh-ı revânıñ

- Hâk yolına dünyânı revân it fuğarâya
Maşşerde Burâk ola senüñ taht-ı revânıñ
- 15 Göstermeye devrân saña eksükligi hergiz
Mâh-ı felek-ârâ gibi başka yime nânıñ
Maşşerde şeft' ola saña şâh-ı ğaribân
Göñlin ele alursañ eger kim ğurabânıñ
- 17 Anlar ki yıkık dilleri bunda yapa yap yap
Ma'mûr ider hânelerin şehri beğânıñ
Bir hûb fezâ-vâr aña her cân diler uçmağ
Cehd eyle ki şehbâzî olasın o fezânıñ
- 19 Uçmağı taleb eyler iseñ turma du'â al
İltür seni uçmağa per ü bâli du'ânıñ
İster iseñ eger kim şorusuz cennete girmek
Kıl şöhetine meyli dem-â-dem 'ulemânıñ
- 21 Kütâh ola yaқаñdan ilüñ desti ser-â-ser
Dâmen gibi dervîş uzun olmazsa zebânıñ
Barmağa tolayıp anı il çekdi çevürdi
Eğ'olduğün başı kıçı katı kemânıñ
- 23 Maşrem bulunur şanma ki esrâra cihânda
Sen maşremüñe kılma 'iyân râz-ı nihânıñ
Cehd ile riyâzet perini açup uçarsañ
Sultân-ı cihânı olasın ehl-i semânıñ
- 25 Cennet çemeni ayağın altında ola ferş
Ger 'arşa ire cürmüñi anğduğça fiğânıñ
Eyle yürî Fettâha tazarru' ki senüñçün
Meftûh ola bâb-ı haremi bâğ-ı cinânıñ
- 27 Yok sende eş er 'ışkdan âh eyledüğüñce
İrmez ise eger küngüre-i 'arşa duhânıñ
Çek tiğ-i maşabbetle göñül şadrına şerha
Bu şafha-i 'âlemde bedî' ola beyânıñ

- 29 Dökerse hevā hāke yüzüñ şuyını Zātī
Od ide cehennemde senüñ Tañrı mekānuñ
Hakkuñ saña tā 'avni ire eyle 'ibādet
Cān ile cināni taleb eylerse cenānuñ
- 31 Maşşerde şefti' ola saña tā ki Muḥammed
Tut emrini vü nehyini cān ile Hudānuñ
- 4**¹³
Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün
- 1 Milket-i Rūma ğulüvv itmiş idi leşker-i zeng
Kaşd itmişdi şihāb atmağa her yaña hadeng
Hind sultāni için döşemek isterdi nücüm
Luṭf ile taht-ı felek üstine bir naṭ-ı peleng
- 3 Bu felek dūşına götürdüğü zerrin yatuğı
Düşürüp yire dökülmüşdi şerāb-ı gül-reng
Gūşe-i tāk-ı felekde yine kaşd itmiş idi
İtmege hūşe-i engürünü Pervin āveng
- 5 'Acebā 'ıyd mı ki irte diyü turmayuban
Leşker-i şüphe ile eyler idi 'ālem ceng
Māh-ı nevdür şafaḫ içre görinen yā Zühre
'ıyd şevkına alupdur ele gülzārda çeng
- 7 Bañr-i la'l içre şalup zevrak-ı zerrini hilāl
Didi 'ayyāşlara 'işrete eyleñ āheng
Akçe pul yok nice varam irdüm 'ıyd-gehe
Bār-ı hayret beni kılmışdı katı vālih ü deng
- 9 Kāl'a-i çeşümümi almış gelüben leşker-i hāb
Görürin geldi benüm yanuma bir dilber-i şeng

- 11 Kālbler yarar anuñ ğamzesi tiğ alup ele
Bağlamış ger yeñi şaf kılmağa 'uşşāk ile ceng
Ben o ħorşide nice beñzedeyin māhi ki var
Māh ile anuñ arasında hezārāñ ferseng
Bir 'aṭā bañrı kerem kāni seḫā menba'idur
Gitmege eyle maḫāmına seḫer-ğāh āheng
- 13 Hātīm-i devr [ü] zemān Pīr Muḥammed Paşa
Virdi ħorşid kefi cūd u seḫā la'line reng
Bañr-i keffi ki anuñ bād-ı seḫādan ura dem
Hūdān ğarḫ ola 'ālem gühere ta ħarçeng
- 15 N'ola bağışlar ise sür'ati 'azmi felege
Merkeze ħilmi anuñ çün ki 'aṭā kıldı direng
Biñ şafā ile maḫāmında ider Zühre semā'
Meclisinde ki anuñ çengine çengi ura çeng
- 17 İy göñül topdur ol zengüñ içinde bu zemīn
Kādri şehbāzına bu çerḫ-i mu'allā bir zeng
Tiğ ile tutmuş iken 'ālemi sultān-ı nücüm
Āşefā leşker-i rāyuñda senüñ bir serheng
- 19 Luṭfuñuñ kulzümüne yidi deñiz bir kaṭre
Āteş-i kañruña bir dāne şerer heft direng
Ejder-i kañruñ ağısına nazer düşmenüñe
Şehddür mār dehānındaki kattāl-i şereng
- 21 Şāhbāz anlara 'ālemde zafer bulmaya hiç
Ger ma'ādan idine 'ismetüñi kebk ü küleñg
Çüb-ı zerīn ile ħācib gibi kañuñda turur
Altun üsküf geyüben şāh-ı zümürüd evreng
- 23 Öykünüñ 'azmüñe artuḫ ħarekāt itdi felek
Gömgök oldu bedeni encüm üşürdi aña seng
Gül gibi her kime kim muşḫaf-ı ħüsnüñ açasın
Kālını ferruḫ idersin anuñ iy ferruḫ neng

- 25 *Zātî bir medh nigârını getürdi saña kim
İdemez resmini yüz cehd ider ise Erjeng
Söz nigârını nice zînet iderdi görseñ
İtmese zulmet anuñ âyine-i tab'ını jeng*
- 27 *Çıka geldükçe meh-i nev elüme hançer alup
Leşker-i sübhenüñ olduqça cihân başına teng
'İyduñı Tanrı mübârek ide qadrüñi mezîd
Mâh-ı nev gibi ola düşmenüñüñ kâmeti çeng*

“Târîhi Ferdî arz ider”: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin’in tarih şiirleri

Müjgân Çakır*

İSTANBUL DOĞUMLU OLAN FERDÎ’NİN ASIL ADI Hüseyin, babasının adı ise Abdullâh’tır. Arayıcızâde lakabıyla tanınan Ferdî’nin adı Şeyhî Mehmed Efendi’nin (ö. 1732-3) *Vekâyî’ü’l-fudalâ*’sında Arabacızâde şekliyle kayıtlıdır.¹ Tahsilinden sonra bazı paşalara kethüda olan Ferdî Kahire’de şehir havalesi ve mukabelecilik görevlerinde bulunmuştur. Dîvân efendisi ve sipah kâtipliği de yaptıktan sonra, maliye tezkireciliğine tayin edilmiştir.² Nüktedanlığı sebebiyle Râmî Mehmed Paşa’nın (ö. 1704) dikkatini çekip onun çeşitli ihsanlarına nail olmuştur. İstanbul’da ölen Ferdî’nin ölüm tarihi Belîğ’in (ö.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

1 Ferdî’nin ismi kaynaklarda genel olarak “Arayıcızâde” şeklinde kayıtlıdır. “Arayıcılık” *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*’nde “Esnâf-ı arayıcıyan” başlığı altında şöyle anlatılıyor: “Bu tâ’ife çöplük subaşısına mensûbdur. Kârları nefsi-İslâmbol içre cemî’-i hânedânlarda ve şâh-râhlarda ne kadar mezbele ve hâr [u] hâşâk var ise zenbîller ile taşıyup deryâ kenârında tekneler içre yıkayup içinde akça ve mankir ve gayrı güne eşyâ bulup kifâflanırlar. Ammâ ba’zı mahalde istifân ve sorguç ve cevâhir kuşak ve zî-kıymet hâtem taşlarından düşmüş cevâhir makûlesi zî-kıymet şeyler bulurlar kim ta’bir olunmaz. Bu tâ’ifenin Tâhir subaşıya senevî altmış bin akça ‘avâid virüp İslâmbol içre arayıcılık iderler. Pîrleri Verrâd-ı Berberî’dir...” Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Orhan Şaik Gökyay, c. 1 (İstanbul: YKY, 1996), 221. Bu bilgiler doğrultusunda Ferdî Hüseyin’in atalarının bu taifeye mensup olabileceği ihtimali gözardı edilmemelidir.

2 Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyî’ü’l-fudalâ*, haz. Abdülkadir Özcan, c. 4 (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 470.